

Balneologija nekoč, danes in jutri

Balneology in the past, present and future

Zmago Turk, Janez Kraševc

Univerza Maribor CIMRS,
Inštitut za balneologijo

Korespondenca/ Correspondence:

prof. dr. Zmago Turk
Medicinska fakulteta
Maribor, Slomškov trg 15,
Maribor,
zmago.turk@gmail.com

Ključne besede:

balneologija,
klimatologija, zdravstveni
turizem, medicinska
rehabilitacija

Key words:

balneology, climatology,
health tourism, medical
rehabilitation

Citirajte kot/Cite as:

Zdrav Vestn 2012;
81: 913–6

Prispelo: 10. okt. 2012,
Sprejeto: 5. dec. 2012

Izvleček

Prikazani so kratek zgodovinski oris razvoja balneologije od prazgodovine do danes in osnovni balneološki pojmi o termalnih vodah, peloidih in drugih naravnih dejavnikih v slovenskih naravnih zdraviliščih.

Abstract

Presented is a short historical overview of balneology from prehistory to the present, and basic balneal concepts of thermal waters, peloids and other natural factors of the Slovenian natural spas.

Uvod

Človek je od pradavnine uporabljal naravne vire za zdravljenje svojih tegob. Tako je najverjetneje že pračlovek uporabil vodo za hlajenje poškodovanih področij, toploto za blaženje bolečin in razna zelišča za zdravljenje svojih zdravstvenih težav.

V antičnih časih so imela poseben pomen t. i. kopališča, v katerih so že stari Grki izkoriščali termalne vode za rekreativno dejavnost in sproščanje po dolgotrajnih vojnih naporih.

Rimsko obdobje je izredno značilno za oblikovanje tako termalnih kot običajnih kopališč z vsemi svojimi komponentami. Enote kripidariuma, tepidariuma in kalidariuma so bile pomembno stičišče takratnih razmišljujočih Rimljanov, ki so ob druženju s pridom izkoriščali ugodnosti vode, toplote, pare in oblog.

Rimske običaje so sprejeli Bizantinci in preko njih arabska in turška kultura. Od letih so se ti običaji prenesli tudi v južno in severno Evropo, kjer je obilo izvirov termalnih in mineralnih vod.

Znanost srednjega veka ni bila preveč naklonjena termalnim in drugim užitek, saj sta po Evropi na široko razsajala kuga in sifilis, kar je preprečevalo druženje v takratnih odprtih termalnih kopališčih.

V 17. in 18. stoletju so ta kopališča dobivala vedno večjo veljavo med zdravniškimi krogi. Začeli so razlikovati mineralno sestavo teh voda in možnosti vpliva letih na zdravje. Največji razcvet je bil v 19. stoletju, ko so v zdraviliščih začeli delovati zdravniki in analizirali posamezne naravne dejavnike, kot so mineralne vode, toplota, peloidi, zelišča in podobno. Nekatera zdravilišča v avstro-ogrski monarhiji tudi na Slovenskem so postala svetovno znana in tu se je družila eli-

ta južne Evrope. V Sloveniji so najbolj znani Rogaška Slatina, Radenci, Rimske Toplice, Dobrna itd.

Po prvi svetovni vojni je zaradi veliko ranjencev in boleznih dobila poseben pomen rehabilitacija v teh kopališčih, zato so zaposlovali vedno bolj strokovne kadre, ki so poleg zdravilnega vpliva naravnega dejavnika izkoriščali tudi znanje s področja fizikalne medicine in rehabilitacije.

Po drugi svetovni vojni so slovenska zdravilišča dobila poseben status v organizaciji zdravstvenega sistema. Posamezne klinike so se zavedale nujnosti rehabilitacije in so posebej razvijale zdravilišča Laško, Dobrna, Rogaška Slatina, vsako s svojo specifičnostjo uporabe naravnega dejavnika in rehabilitacijske zdravstvene službe. V tem obdobju se je razvijala tudi znanost, ki se je imenovala »balneologija«, posebej z ustanovitvijo Inštituta za balneologijo v zdravilišču Rogaška Slatina pod vodstvom sprva prof. Leskovarja, pozneje prof. Kraševca, prof. Ozima in drugih strokovnjakov, ki so raziskovali vpliv mineralnih voda na človekovo zdravje na eni strani, na drugi pa strokovno analizirali posamezne mineralizacije izvirov iz posameznih zdravilišč. V takratni Jugoslaviji je bilo okoli 450 izvirov termalnih voda v posameznih centrih, ki so postali znamenite rehabilitacijske ustanove z razvojem medicinske stroke. Balneološka razmišljanja o specifičnosti voda so bila zapostavljena. Predvsem so strokovnjaki izkoriščali odlike voda, kot so vzgon, tlak in toplota, manj pa specifičnost posameznih mineralnih voda, čeprav so jih v nekaterih zdraviliščih vendarle upoštevali.

Za razvoj slovenskih zdravilišč je pomembno leto 1968, ko so s sklepom Skupščine in Ministrstva za zdravje SR Slovenije ukinili posamezne oddelke za medicinsko rehabilitacijo v slovenskih bolnišnicah in se je okoli 600 postelj preneslo v slovenska zdravilišča glede na zdravstvene indikacije (v zdravilišče Laško, Dobrna, Rogaška Slatina, Šmarješke toplice, Radenci ipd.). Posamezna zdravilišča so dobila koncesijo za določeno število postelj rehabilitacijskega značaja. V zdraviliščih so se zaposlovali specialisti, ki so razvijali rehabilitacijske programe za posamezne bolezni, posebno

po operacijah ali pri kroničnih težavah. V zadnjem desetletju pa so se zaradi varčevalni ukrepov na ZZZS sredstva za napotitev v zdravilišča drastično zmanjševala. Tako smo iz nekdanjih 18 % sredstev za zdravstvo prešli na borih 2 % v letu 2010. Zato je menedžment v posameznih zdraviliščih razvijal druge dejavnosti, predvsem wellness, fitness, preventivne in rekreativne programe, predvsem pa kopališča, ne pa medicinske rehabilitacije, ki jih ni financiral ZZZS.

ZZZS je oblikoval standarde, po katerih so kvalificirali zdravilišča za posamezne bolezni in rehabilitacijske centre – zdravilišča, ki lahko konkurirajo za dodelitev koncesij za določene standarde.

Specifičnost zdravljenja v naravnih zdraviliščih danes

Naravna zdravilišča na Slovenskem so dobila status zdravstvene ustanove, ki glede na svojo organiziranost konkurira za posamezne koncesije glede na naravni faktor (voda, blato, zrak, klima, morje) in specifičnost rehabilitacijske opreme za posamezno zdravilišče.

Načela uporabe naravnega dejavnika v zdravilišču temeljijo predvsem na termalnih in mineralnih vodah, uporabi klimatskih značilnosti, kot so veter, zrak in višina, in uporabo možnih usedlin v terapevtskih programih. Pogosto prihaja v posameznih zdraviliščih do kombinacij uporabe naravnih dejavnikov v specifičnosti zdravstvene ponudbe. Vsekakor pa je osnova današnjega razmišljanja *holistični pristop, celostni pristop sodobne rehabilitacije* v naravnem zdravilišču, kjer opredeljujemo uporabo naravnega dejavnika s sodobno organizacijo medicinske rehabilitacije v neki ustanovi. Za priznanje naravnega dejavnika, kot so voda, klima, peloid, oblikuje ministrstvo za zdravje posebne verifikacijske komisije, ki po pregledu dokumentacije naravni dejavnik vključijo v rehabilitacijski program posamezne rehabilitacijske ustanove. Običajno je to termo-mineralna voda, ki je najbolj razširjeni naravni dejavnik v zdraviliščih. Opažamo pa, da so kemične analize v večini slovenskih zdravilišč zastarele in stare več kot 20 let. Medtem so se spremenili načini

uporabe naravnega dejavnika, spremenile so se kemične analize, ugotovile pa tudi kontraindikacije za uporabo nekaterih na novo odkritih naravnih dejavnikov. Posebej se je to pokazalo v prekmurskem področju, kjer so ob iskanju naftnih izvirov izčrpali termalne vode visokih temperatur, pogosto z zelo onesnaženimi sestavinami, ki bi lahko škodovala zdravju tako po količini kot po obliki uporabe. Zato bi bilo oportuno spremljati sklep Ministrstva za zdravje R Slovenije, da je potrebno kemično analizirati izvid termalnih voda tako po količini kot tudi po obliki vsakih 10 let in ugotoviti morebitne nove značilnosti naravnega dejavnika.

Razmišljanja in raziskava na področju balneologije in možnega kemičnega učinka termo-mineralne vode na človeški organizem so še vedno v zastoju, predvsem Sloveniji. Več raziskav najdemo v literaturi nemško govorečega področja, nenazadnje tudi v literaturi madžarskega balneološkega združenja. Praktično v vseh evropskih državah obstajajo združenja za balneologijo in klimatologijo, v katerih se združujejo posamezna zdravilišča s svojimi raziskovalnimi projekti. Vsekakor je razvoj in propagiranje balneološke znanosti prioriteta, predvsem pri ponujanju novih oblik uporabe naravnega dejavnika, kot so wellnesi, rekreativni programi, kopalniške kure ipd.

Znotraj stroge medicinske znanosti medicinske rehabilitacije je pogled na balneološka dejstva praktično dodelan in ga uporabljamo predvsem kot dodatni dejavnik v programu medicinske rehabilitacije, tako pri akutnih pooperacijskih stanjih kot tudi pri zdravljenju kroničnih, predvsem revmatskih bolezni. To nam narekujejo tudi generacijske spremembe, saj doživljamo pomik starostne dobe v pozna 70. leta, ki prinašajo posebne oblike degenerativnih bolezni, zaradi katerih starostniki potrebujejo specifični pristop tako v terapevtskem kot tudi v varovalnem smislu. Običajno vsi naravni dejavniki dobrodejno vplivajo na starostnike zaradi izčrpanosti njihovega organizma, degenerativnih sprememb gibalnega sistema, psihofizične kondicije in psihiatričnih sprememb. Odmerjanje naravnega faktorja prilagodimo kliničnemu stanju starostnika v individualnih primerih in upoštevamo

kontraindikacije, predvsem nadzorujemo srčno-žilni sistem, hormonski sistem in telesno sposobnost starostnika.

Pojavlja se pojem »gerontorehabilitacija«, tako ambulantna kot stacionarna, ter preventivno bivanje v zdraviliščih in specifičnosti gerontorehabilitacije. Uporaba naravnega dejavnika, predvsem vode, je ponavljajoči se telesni treningi, splošno gibanje in vzdrževanje samostojnosti starostnika. Možno je kombinirati zdraviliške kure v geroprofilaksi, predvsem gibalnega sistema v smislu samostojnosti, pomičnosti, duševne in umske sposobnosti, orientacije, samostojnosti v vsakdanjem življenju in samostojnosti odločanja. Tako so starostniki poseben potencial sedanjih in prihodnjih gostov v rekreativnih in rehabilitacijskih programih, ki jih ponujajo posamezna zdravilišča. Za takšne goste je potreben dober zdravniški tim, izključitev dejavnikov tveganja ter posebnost rehabilitacije in rekreacije starostnikov. Posamezne zdraviliške kure so dnevno prilagojene telesni in umski obremenitvi starostnika, vključevanje drugih oblik rekreacije in dejavnosti v prostem času lahko samo dopolnjujejo zdravstveni program. Rehabilitacija in rekreacija starejših je tržna niša v dejavnostih slovenskih zdravilišč.

Zaključek

Balneoterapija in znanost o balneologiji so medicinske vede, ki nujno potrebujejo svojo rehabilitacijo, tako v strokovnem kot v organizacijskem smislu. Slovenska naravna zdravilišča, skupaj z možnostjo talasoterapije v obmorskih krajih in možnostjo klimatskega zdravljenja v sredogorju in visokogorju, so možnosti za razvijanje zdraviliškega turizma. Restriktijski programi in omejevanje zdravstvenega varstva, ki ga plačuje ZZS, silijo ljudi, da začnejo pravočasno skrbeti za svoje zdravje, iskati preventivne ukrepe za preprečitev nastanka bolezni, za zmanjšanje posledic staranja in za razvoj kroničnih bolezni. Zdravilišča so s svojimi potenciali najprimernejši viri, kjer bi ljudje, ki iščejo tako preventivne kot kurativne storitve, lahko najhitreje dobili pravilen strokovni in pravočasni odgovor na svoje zahteve. Povezanost slovenskih naravnih zdravilišč in

sodobno organizirana šolska rehabilitacijska medicina, na drugi strani pa razvijanje novih oblik preprečevanja bolezni, je vizija razvoja zdravilišč. Če k temu prištejemo še ponovni vzpon alternativnih oblik zdravljenja, kjer je naravni dejavnik pomemben del, ter iskanje vedno novih oblik, »uvoženih« iz Vzhoda ali Zahoda (akupunktura, ajurveda, fitoterapija, body-mine medicine), je mogoče dobiti res *holistični pristop* zdravstvenih in rekreativnih storitev v slovenskih zdraviliščih. Zdravstvena prosveta bo znala ljudem predstaviti koristnost uporabe naravnih dejavnikov pri preprečevanju bolezni in ohranitvi zdravja. Na medicinskih strokovnjakih in menedžmentu slovenskih zdravilišč leži odgovornost najti pravi način strokovne povezanosti in poslovne odličnosti ter uporabe naravnih virov, ki so nam v Sloveniji dani.